

ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ
Σ' ΕΝΑΝ ΦΙΛΟ ΓΕΡΜΑΝΟ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Νίκη Καρακίτσου-Dougé

Μαρία Κασαμπαλόγλου-Roblin

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής άδειας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Στον Ρενέ Λενό

Εκδόσεις Πατάκη – Λογοτεχνικά δοκίμια
Αλμπέρ Καμύ, *Γράμματα σ' έναν φίλο Γερμανό*

Albert Camus, *Lettres à un ami allemand*

Μετάφραση: Νίκη Καρακίτσου-Dougé,

Μαρία Κασαμπαλόγλου-Roblin

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Φίλμ, μοντάζ: Μαρία Ποινοπούλου-Ρένεση

Copyright© Editions Gallimard, Paris, 1948, 1972

Copyright© για την ελληνική γλώσσα Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

(Εκδόσεις Πατάκη), 2013

Πρώτη έκδοση στη γαλλική γλώσσα από

τις εκδόσεις Gallimard, Παρίσι 1948

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Νοέμβριος 2013

KET 8713 ΚΕΠ 912/13

ISBN 978-960-16-5249-8

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Δεν δείχνουμε το μεγαλείο μας όταν βρισκόμαστε
στο ένα άκρο,
αλλά όταν αγγίζουμε συνάμα
και τα δύο.

ΠΑΣΚΑΛ

Περιεχόμενα

Πρόλογος στην ιταλική έκδοση	13
Πρώτο γράμμα	19
Δεύτερο γράμμα	35
Τρίτο γράμμα	53
Τέταρτο γράμμα	67
Εργοβιογραφία	81

Πρόλογος στην ιταλική έκδοση

Τα Γράμματα σ' έναν φίλο Γερμανό δημοσιεύτηκαν στη Γαλλία μετά την Απελευθέρωση, σε μικρό αριθμό αντιτύπων, και έκτοτε δεν ξανατυπώθηκαν. Αντιτάχθηκα ανέκαθεν στην κυκλοφορία τους σε ξένες χώρες για λόγους που θα εκθέσω στη συνέχεια.

Εκδίδονται για πρώτη φορά εκτός Γαλλίας και, για να το αποφασίσω, μέτρησε ουσιαστικά η επιθυμία μου να συμβάλω, όσο μου ήταν δυνατό, στο να καταργηθούν μια μέρα τα ακατανόητα σύνορα που χωρίζουν τις δύο χώρες μας.

Δεν μπορώ όμως να αφήσω να τυπωθούν εκ νέου αυτές οι σελίδες, χωρίς να πω τι ακριβώς αντιπροσωπεύουν. Γράφτηκαν και δημοσιεύτηκαν παράνομα. Σκοπός τους ήταν να ρίξουν λίγο φως στον αγώνα που κάναμε στα τυφλά,

και με αυτό τον τρόπο να τον καταστήσουν πιο αποτελεσματικό. Είναι γραπτά περιστασιακά που μπορούν, συνεπώς, να δημιουργήσουν μια κάποια εντύπωση αδικίας. Αν έπρεπε πράγματι να γράψουμε για την ηττημένη Γερμανία, θα χρειαζόταν να υιοθετήσουμε μια γλώσσα κάπως διαφορετική. Ωστόσο, θα ήθελα μόνο να προλάβω μια παρεξήγηση. Όταν ο συγγραφέας αυτών των γραμμάτων λέει «εσείς», δεν εννοεί «εσείς οι Γερμανοί», αλλά «εσείς οι ναζί». Όταν λέει «εμείς», αυτό δεν σημαίνει πάντα «εμείς οι Γάλλοι», αλλά «εμείς οι ελεύθεροι Ευρωπαίοι». Αντιπαράθετω δύο στάσεις, όχι δύο έθνη, έστω και αν σε κάποια στιγμή της ιστορίας αυτά τα δύο έθνη αντιπροσώπευσαν δύο εχθρικές στάσεις. Για να επαναλάβω λόγια που δεν είναι δικά μου, αγαπώ υπερβολικά τη χώρα μου για να είμαι εθνικιστής. Και ξέρω ότι ούτε η Γαλλία ούτε η Ιταλία θα έχαναν τίποτα —απεναντίας μάλιστα—, εάν ανοίγονταν σε μια ευρύτερη κοινωνία. Αλλά απέχουμε ακόμη πολύ από κάτι τέτοιο, και η

Ευρώπη συνεχίζει να σπαράσσεται. Γι' αυτό θα αισθανόμουν ντροπή σήμερα εάν άφηνα να πιστεύουν ότι ένας Γάλλος συγγραφέας μπορεί να είναι εχθρός ενός μόνον έθνους. Μισώ μόνο τους δημίους. Κάθε αναγνώστης που θα θελήσει να διαβάσει τα *Γράμματα σ' έναν φίλο Γερμανό* με αυτή την οπτική, δηλαδή ως ντοκουμέντο του αγώνα ενάντια στη βία, θα παραδεχτεί πως τώρα μπορώ να πω ότι δεν απαρνιέμαι ούτε μία λέξη τους.

Πρώτο γράμμα

Μου λέγατε: «Το μεγαλείο της χώρας μου είναι ανεκτίμητο. Οτιδήποτε το πραγματώνει είναι καλό. Και σ' έναν κόσμο όπου πλέον τίποτα δεν έχει νόημα, όσοι έχουν την τύχη, όπως εμείς οι νεαροί Γερμανοί, να βρουν ένα νόημα στο μέλλον του έθνους τους, οφείλουν να θυσιάσουν σ' αυτό τα πάντα». Σας αγαπούσα τότε, την ίδια όμως στιγμή διαχώριζα τη θέση μου. «Όχι, σας έλεγα, δεν μπορώ να πιστέψω ότι πρέπει να υποτάσσουμε τα πάντα στον σκοπό που επιδιώκουμε. Ύπάρχουν μέσα για τα οποία δεν υπάρχει συγχώρεση. Και θα ήθελα να μπορώ να αγαπώ τη χώρα μου αγαπώντας παράλληλα και τη δικαιοσύνη. Δεν επιζητώ γι' αυτήν ένα οποιοδήποτε μεγαλείο, και μάλιστα αν αυτό προέρχεται από το χυμένο αίμα και την ψευτιά.

Θέλω να βοηθήσω τη χώρα μου να ζήσει αλλά μόνο κάνοντας τη δικαιοσύνη να επικρατήσει». Μου είπατε: «Ελάτε τώρα, δεν αγαπάτε τη χώρα σας».

Πάνε πέντε χρόνια από τότε, χωριστήκαμε στο μεταξύ, και είμαι σε θέση να πω ότι δεν πέρασε ούτε μια μέρα από αυτά τα ατελείωτα χρόνια (τόσο σύντομα, τόσο αστραπιαία για σας!) δίχως να τριβελίζει το μυαλό μου η φράση σας. «Δεν αγαπάτε τη χώρα σας!» Όταν σκέφτομαι σήμερα τούτες τις λέξεις, νιώθω έναν κόμπο να με πνίγει στον λαιμό. Όχι, δεν την αγαπούσα, εάν το να μην αγαπάς σημαίνει να καταδικάζεις ό,τι δεν είναι δίκαιο σ' αυτό που αγαπάς, εάν το να μην αγαπάς σημαίνει να απαιτείς από το πλάσμα που αγαπάς να εξομοιώνεται με την ομορφότερη εικόνα που κρατάς από αυτό. Πάνε πέντε χρόνια από τότε, πολλοί άνθρωποι στη Γαλλία σκέφτονταν όπως κι εγώ. Κάποιοι από αυτούς, εντούτοις, βρέθηκαν ήδη μπροστά στα δώδεκα μικρά μαύρα μάτια της γερμανικής μοίρας. Και αυτοί οι

άνθρωποι που, σύμφωνα με την άποψή σας, δεν αγαπούσαν τη χώρα τους, έκαναν για κείνην περισσότερα απ' όσα πρόκειται να κάνετε ποτέ εσείς για τη δική σας, ακόμη κι αν είχατε τη δυνατότητα να δώσετε εκατό φορές τη ζωή σας γι' αυτήν. Γιατί έπρεπε να νικήσουν πρώτα τους εαυτούς τους και σ' αυτό έγκειται ο ηρωισμός τους. Μιλώ όμως εδώ για δύο είδη μεγαλείου και για μιαν αντινομία που οφείλω να την αποσαφηνίσω.

Θα ξαναϊδωθούμε σε λίγο, αν κάτι τέτοιο είναι δυνατό. Τότε βέβαια η φιλία μας θα έχει τελειώσει. Θα είστε γεμάτος από την ήττα σας και δεν θα ντρέπεστε για την παλιά σας νίκη, θα τη νοσταλγείτε μάλλον με όλες τις τσακισμένες δυνάμεις σας. Σήμερα, βρίσκομαι πάλι κοντά σας, νοερά — εχθρός σας, αυτό να λέγεται, αλλά και φίλος σας για λίγο ακόμη, αφού σας αποκαλύπτω εδώ όλη μου τη σκέψη. Αύριο, θα είναι το τέλος. Αυτό που δεν θα έχει καταφέρει να ξεκινήσει η νίκη σας, θα το αποτελειώσει η ήττα σας. Αλλά τουλάχιστον, πριν

περάσουμε από τη δοκιμασία της αδιαφορίας, θέλω να σας δώσω μια ξεκάθαρη ιδέα γι' αυτό που δεν σας έμαθαν ούτε η ειρήνη ούτε ο πόλεμος να αντιλαμβάνεστε στο πεπρωμένο της χώρας μου.

Θέλω να σας πω αμέσως ποιο είδος μεγαλείου μάς κάνει να προχωρούμε. Να σας τονίσω ποια είναι η τόλμη που επευφημούμε και που δεν την έχετε. Γιατί είναι πανεύκολο να ξέρεις να τρέχεις στη φωτιά, όταν προετοιμάζεσαι ανέκαθεν γι' αυτό και όταν το τρέξιμο είναι για σένα πιο φυσικό και από τη σκέψη. Απεναντίας, είναι δύσκολο να βαδίζεις προς τα βασανιστήρια και τον θάνατο, όταν γνωρίζεις με βεβαιότητα ότι το μίσος και η βία είναι από τη φύση τους μάταια πράγματα. Είναι σπουδαίο να πολεμάς περιφρονώντας τον πόλεμο, να δέχεσαι να χάσεις τα πάντα, όχι όμως τη γεύση της ευτυχίας, να τρέχεις προς την καταστροφή με την προσδοκία ενός ανώτερου πολιτισμού. Ως προς αυτό, κάνουμε πολύ περισσότερα από εσάς, γιατί πρέπει να επιβλη-

θούμε στους εαυτούς μας. Γιατί εσείς δεν χρειάστηκε να νικήσετε τίποτα στην καρδιά σας ούτε στο μυαλό σας. Εμείς είχαμε δύο εχθρούς και δεν μας αρκούσε να θριαμβεύσουμε με τα όπλα, όπως εσείς που δεν είχατε τίποτα να δαμάσετε.

Είχαμε πολλά να δαμάσουμε, και πρώτα απ' όλα τον συνεχή πειρασμό να σας μοιάσουμε. Γιατί πάντα υπάρχει μέσα μας κάτι που παρσύρεται από το ένστικτο, περιφρονεί τη νόηση, καλλιεργεί την αποτελεσματικότητα. Οι μεγάλες μας αρετές μάς κουράζουν τελικά. Η νόηση μας κάνει να ντρεπόμαστε και φανταζόμαστε πού και πού κάποια καλοδεχούμενη βαρβαρότητα όπου η αλήθεια δεν θα απαιτούσε προσπάθεια. Μα η γιατρεία γι' αυτό είναι εύκολη: είσαστε εδώ, μας δείχνετε τι κυριολεκτικά σημαίνει φαντασία, κι εμείς ορθώνουμε το κορμί. Αν πίστευα σε κάποιον φαταλισμό της ιστορίας, θα υπέθετα ότι στέκεστε στο πλευρό μας, πλάι σ' εμάς τους είλωτες της νόησης, για να μας σωφρονίσετε. Ξαναγεννιό-

μαστε τότε στο πνεύμα, νιώθουμε πιο άνετα σ' αυτό.

Έπρεπε ωστόσο να υπερνικήσουμε αυτή την υποψία που τρέφαμε απέναντι στον ηρωισμό. Το ξέρω, μας θεωρείτε άσχετους ως προς τον ηρωισμό. Πέφτετε έξω. Απλώς, και τον διακηρύσσουμε και είμαστε συνάμα καχύποπτοι απέναντί του. Τον διακηρύσσουμε γιατί δέκα αιώνες ιστορίας μάς έμαθαν όλα όσα είναι ευγενή. Διατηρούμε την καχυποψία μας γιατί δέκα αιώνες διανόησης μας έμαθαν την τέχνη και τα καλά της φυσικότητας. Για να παρουσιάσουμε μπροστά σας, χρειάστηκε να διανύσουμε πολύ δρόμο. Και γι' αυτό είμαστε καθυστερημένοι σε σχέση με όλη την Ευρώπη, που βυθιζόταν στο ψέμα όταν χρειαζόταν, ενώ το δικό μας μέλημα ήταν η αναζήτηση της αλήθειας. Γι' αυτό αρχίσαμε από την ήττα, διότι είχαμε την έγνοια —ενώ, στο μεταξύ, εσείς ριχνόσασταν καταπάνω μας— να προσδιορίσουμε στις καρδιές μας αν το δίκιο ήταν με το μέρος μας.

Χρειάστηκε να υπερνικήσουμε την αγάπη μας για τον άνθρωπο, την εικόνα που δημιουργήσαμε για ένα ειρηνικό μέλλον, τούτη την έντονη πεποίθηση ότι καμιά νίκη δεν ανταμείβει, ενώ κάθε ακρωτηριασμός του ανθρώπου είναι χωρίς επιστροφή. Χρειάστηκε να απαρνηθούμε τη γνώση και την ελπίδα μας συνάμα, τους λόγους που είχαμε για να αγαπάμε, και το μίσος που νιώθαμε για κάθε πόλεμο. Για να σας τα πω με δυο λόγια που υποθέτω ότι θα τα καταλάβετε —καθώς τούτα τα λόγια προέρχονται από μένα που μου σφίγγατε το χέρι με συμπάθεια—, έπρεπε να κατασβήσουμε μέσα μας το πάθος της φιλίας.

Τώρα αυτό πραγματοποιήθηκε. Χρειάστηκε να κάνουμε μια μεγάλη παρέκκλιση, περιπλανηθήκαμε, αργήσαμε πολύ. Πρόκειται για την παρέκκλιση που η ευσυνειδησία της αλήθειας επιβάλλει στη διανόηση, και η ευσυνειδησία της φιλίας στην καρδιά. Η ίδια αυτή παρέκκλιση έχει προασπίσει τη δικαιοσύνη, έχει τοποθετήσει την αλήθεια από την πλευρά

εκείνων που είχαν αμφιβολίες. Και αναμφίβολα το πληρώσαμε πολύ ακριβά. Το πληρώσαμε με ταπεινώσεις και με σιωπές, με πίκρες, με φυλακές, με πρωινά εκτελέσεων, με εγκαταλείψεις, με χωρισμούς, με καθημερινές πείνες, με σκελετωμένα παιδιά, και πάνω απ' όλα με εξαναγκαστικές τιμωρίες. Αλλά αυτά ήταν στη διάταξη των πραγμάτων. Χρειάστηκε όλος αυτός ο χρόνος, για να δούμε αν είχαμε το δικαίωμα να σκοτώνουμε ανθρώπους, αν μας επιτρεπόταν να επιδεινώνουμε κι εμείς τη φρικτή αθλιότητα τούτου του κόσμου. Κι όλα αυτά, ο χαμένος και ξανακερδισμένος χρόνος, η ήττα που αποδεχτήκαμε και ξεπεράσαμε, οι πληρωμένοι με αίμα ηθικοί ενδοιασμοί, μας δίνουν το δικαίωμα, σ' εμάς τους Γάλλους, να σκεφτόμαστε σήμερα ότι μπήκαμε σ' αυτό τον πόλεμο με χέρια καθαρά — με την άδολη πρόθεση των θυμάτων κι αυτών που πίστευαν ακράδαντα σε κάτι— και ότι θα βγούμε απ' αυτόν πάλι με χέρια καθαρά — αυτή τη φορά όμως με την καθαρότητα μιας μεγάλης νίκης

ενάντια στην αδικία κι ενάντια σ' εμάς τους ίδιους.

Γιατί θα είμαστε νικητές, δεν αμφιβάλλετε, πιστεύω. Αλλά θα είμαστε νικητές χάρη ακριβώς σε τούτη την ήττα, χάρη σ' αυτή τη μακριά πορεία που αιτιολόγησε τις πράξεις μας, σ' αυτό τον πόνο που νιώσαμε την αδικία του και μας έγινε μάθημα. Μέσα απ' όλα αυτά μάθαμε το μυστικό κάθε νίκης και, αν δεν το χάσουμε μια μέρα, θα γνωρίσουμε την τελική νίκη. Μάθαμε ότι το πνεύμα, αντίθετα απ' ό,τι σκεφτόμασταν μερικές φορές, είναι αδύναμο μπροστά στο σπαθί, αλλά ότι το πνεύμα, ενωμένο με το σπαθί, γίνεται ο αιώνιος νικητής του σπαθιού που πολεμά μονάχα για το σπαθί. Να για ποιο λόγο δεχτήκαμε τώρα το σπαθί: γιατί βεβαιωθήκαμε πως το πνεύμα ήταν μαζί μας. Γι' αυτό, έπρεπε πρώτα να δούμε ανθρώπους να πεθαίνουν και να κινδυνεύουν να πεθάνουν, έπρεπε να δούμε τον πρωινό περίπατο ενός Γάλλου εργάτη που βαδίζει προς τη λαιμητόμο διασχίζοντας τους διαδρόμους της φυ-

λακής και παροτρύνοντας τους συντρόφους του, από πόρτα σε πόρτα, να δείξουν το θάρρος τους. Τέλος, για να κυριεύσουμε το πνεύμα, μας ήταν απαραίτητα τα βασανιστήρια της σάρκας. Κατέχουμε μόνο αυτό που πληρώσαμε. Πληρώσαμε πανάκριβα και θα πληρώσουμε ακόμα. Έχουμε ωστόσο τις βεβαιότητές μας, τους λόγους μας, τη δικαιοσύνη μας: η ήττα σας είναι αναπόφευκτη.

Δεν πίστεψα ποτέ ότι η δύναμη της αλήθειας συνίσταται στην ίδια την αλήθεια. Είναι όμως ήδη πολύ σημαντικό να ξέρουμε ότι, με ίση ενέργεια, η αλήθεια υπερισχύει του ψέματος. Εμείς την πετύχαμε τούτη τη δύσκολη ισορροπία. Κι έτσι, ενισχυμένοι από αυτή τη λεπτή διαφορά αγωνιζόμαστε σήμερα. Και θα σας έλεγα μάλλον ότι πολεμούμε ακριβώς για διαφορές, αλλά για διαφορές το ίδιο σημαντικές όσο και ο άνθρωπος. Αγωνιζόμαστε για τη λεπτή διαφορά που ξεχωρίζει τη θυσία από τον μυστικισμό, τη δράση από τη βία, τη δύναμη από την ωμότητα, αγωνιζόμαστε για κείνη την

ακόμη πιο ανεπαίσθητη διαφορά που ξεχωρίζει το ψεύτικο από το αληθινό, και τον άνθρωπο που προσδοκούμε από τους δειλούς θεούς που λατρεύετε.

Να λοιπόν τι ήθελα να σας πω, όχι θωρώντας από ψηλά την αντιπαράθεση αλλά μέσα ακριβώς από αυτήν. Να τι ήθελα να απαντήσω σε κείνο το «δεν αγαπάτε τη χώρα σας» που συνεχίζει να με καταδιώκει. Θέλω όμως να είμαι ξεκάθαρος μαζί σας. Πιστεύω ότι η Γαλλία έχασε τη δύναμη και την κυριαρχία της για πολύ καιρό και ότι θα της χρειαστεί, μακρόχρονα, μια απελπισμένη υπομονή, μια προσεγμένη εξέγερση για να επανακτήσει το γόητρο που είναι απαραίτητο σε κάθε πολιτισμό. Αλλά πιστεύω πως ό,τι έχασε, το έχασε για λόγους αγνούς. Και γι' αυτό η ελπίδα δεν με εγκαταλείπει. Ιδού όλο το νόημα του γράμματός μου. Ο άνθρωπος που οικτρίρατε εδώ και πέντε χρόνια, επειδή ήταν τόσο επιφυλακτικός απέναντι στη χώρα του, είναι ο ίδιος που θέλει σήμερα να σας πει, σ' εσάς και σε όλους εκείνους της

γενιάς μας στην Ευρώπη και στον κόσμο: «Ανήκω σ' ένα θαυμαστό και επίμονο έθνος που, πέρα από τα σφάλματα και τις αδυναμίες που του έλαχαν, δεν επέτρεψε να χαθεί η ιδέα η οποία αποτελεί ακέραιο το μεγαλείο του και την οποία ο λαός του ανέκαθεν, οι ελίτ του ενίοτε, πασχίζουν ασταμάτητα να εκφράσουν όλο και καλύτερα. Ανήκω σ' ένα έθνος που εδώ και τέσσερα χρόνια ξανάρχισε τη διαδρομή όλης της ιστορίας του και που, μέσα στα ερείπια, ετοιμάζεται ήσυχα, με σιγουριά, να ξαναφτιάξει μιαν άλλη και να δοκιμάσει την τύχη του σ' ένα παιχνίδι το οποίο ξεκινά χωρίς ατού. Αυτή η χώρα αξίζει τη δική μου δύσκολη και απαιτητική αγάπη. Και πιστεύω ότι αξίζει τώρα να αγωνιστούμε γι' αυτήν, εφόσον είναι αντάξια μιας ανώτερης αγάπης. Και λέω ότι, αντίθετα, το έθνος σας είχε από τα παιδιά του μόνο την αγάπη που του άξιζε, μιαν αγάπη τυφλή. Δεν μας δικαιώνει μια οποιαδήποτε αγάπη. Αντίθετα, οδηγεί σίγουρα στον όλεθρο. Κι εσείς που ήσασταν ήδη νικημένοι στις σπου-

δαιότερες νίκες σας, τι θα είστε άραγε στην ήττα που πλησιάζει;»

Ιούλιος 1943